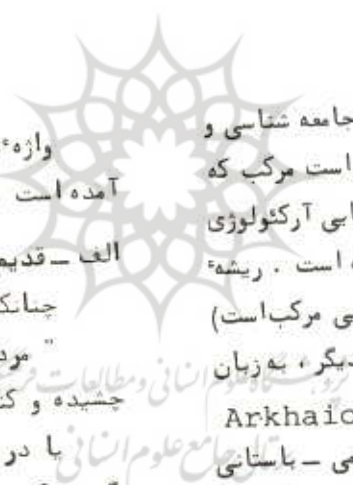

باستان‌شناسی و شکل‌گیری آن در ایران

واژه "باستان‌شناسی" و روان‌شناسی و جز اینها، واژه‌هایی است مرکب که فرهنگستان ایران برای واژه "اروپایی آرکئولوژی" Archaeologie اختیار کرده است. ریشه "اروپایی آرکئولوژی" (که آنهم واژه‌هایی مرکب است) همانند بسیاری از واژه‌های علمی دیگر، به زبان یونانی می‌رسد. در این زبان Arkhaios (archo) به معنای کهن - قدیمی - باستانی (Ancien) و Logos به معنای شناخت - معرفت - دانش (Science) به کار رفته است. درباره "Logos (= شناخت) و Logie (= شناسی) در این مقاله، سخنی به میان نمی‌آید. فقط درباره "واژه" پارسی باستان با آوری چند نکته" کوچک پیش از ورود به بحث اصلی لازم به نظر می‌رسد.

واژه "باستان" در واژه‌نامه‌های ایرانی به دو معنا آمده است: (۱)
الف - قدیم و عتیق و کهن
چنانکه سیهقی می‌گوید:
"مودی با خرد تمام بود. گرم و سرد روزگار
چشیده و کتب باستان خوانده."
بگویم یکی پیش تو داسان
کنون بشنو از گفته باستان

۱- ص ۲۵-۱۹ لغت‌نامه "دهخدا" تألیف علی‌اکبر دهخدا، شماره "سلسل ۳۱" تهران ۱۳۳۶ (همچنین فرهنگ مرحوم علی‌اکبر ناظم‌الاطباء، نفیسی و فرهنگ آنندراج و برهان قاطع به اهتمام مرحوم دکتر محمد معین .

و به زبان امیر معزی :

عقل نیستند که من نوشیروان خوانم ترا

گرچه کس نبود چو آواز خسروان باستان
و باستانی به معنای قدیمی و بسیار زمان دیده :

از زبان فرخی سیستانی :

به کوه اندرون مانده‌ی دیرگاهی

سبک اندرون بوده‌ی باستانی

و یا از زبان خاقانی شیروانی :

دلجویی کن که نیکوان را

دلجویی رسم باستانی است

ب - تاریخ و داستانهای گذشته

چنانکه در تاریخ حافظ ابرو آمده است :

" به زبان پارسی و دری ، باستان ، تاریخ را
می‌گویند و دهگان مورخ را و معرب آن دهقان است "

ناظم الاطباء در فرهنگ خود می‌نویسد :

" درزند و یازند به معنی تاریخ و کوعام انسانی و مطالعات فرنگی

تاریخ قدیم را گویند "

در فرهنگ آندراج آمده :

" به زبان دری تاریخ را گویند که احوال
گذشتگان در او جمع باشد "

و یا به زبان خاقانی :

از فرنگیس و کتابون و همای

باستان را نام و آوا دیده‌ام

در برخی از منابع قدیمی با واژه " باستان

یهود بر میخوریم که به معنای تاریخ یهود است .

واژه " باستان با واژه " نامه نیز ترکیب شده است و

تحت عنوان باستان نامه ، تاریخ و یا بالاخص تاریخ
کهن ایران زمین را می‌رسانده است . مؤلف برهان

قاطع می‌نویسد :

" نام کتابت از تاریخ فارسیان "

و در فرهنگ آندراج آمده :

" باستان نامه کتابی است از تواریخ فارسیان "

ناظم الاطباء نیز همین مفهوم را به کار برده است

و در فرهنگ خود می‌نویسد :

" باستان نامه به معنای تاریخ تواند بود "

تقدم نامه بر باستان را در شاهنامه فراوان

می‌بینیم از آن جمله :

پژوهنده نامه باستان

که از مرزبانان زند داستان

بدین اعتبار می‌توان باستان را به معنای
قدیمی و کهن دانست ولی در واژه نامه‌های ایرانی ،

این واژه به درستی با زندگی اجتماعی و فرهنگی
(= تاریخ) اقوام و ملل در رابطه مستقیم بوده

است و آن پژوهنده که از باستان سخن می‌گوید ،
در حقیقت ریشه‌های عناصر زنده حیات کنونی

جامعه ، و استمرار تاریخی زندگی ملی را در داده‌های
علمی خود جستجو می‌کند .

بخش یکم - پیدایش باستان شناسی

۱- ریشه‌های تاریخی

بیش از اینکه علم باستان شناسی به وجود آید، تاریخ نشان می‌دهد که "باستان شناسان" مختلف السلیقه با شناخت‌های متفاوت وجود داشته‌اند؛ چه افراد انسانی، هم به اعتبار تعلق خاطر به گذشته و حفظ و حراست آثار یدران خود بدین رشته از معرفت دلبستگی داشته‌اند و هم زیبایی و ظرافت و گران قیمتی اشیاء کهن و عتیقه‌های دلفریب نزدیک علاقمندان کثیر و سائق‌های را آشکار می‌ساخت که شناخت را نیز به دنبال خود می‌آورد. جوامع و جماعات نیز وقتی دچار شکست و فقرت می‌شدند، ملت و توده مردمی را در وضعی قرار می‌دادند که به گذشته "بر افتخار" خود توجه بیشتری بکنند و در شناخت عمیقتر آن، کوششهای فزونی نشان بدهند.

باستان شناسی خوانده شده است و در یونان و روم هرگاه دوره انحطاط شروع می‌شد، توجه به بناهای تاریخی و اشیاء قدیمی بیشتر به چشم می‌خورد. "توسیدید" به بخش مادی تمدن کمتر توجه دارد در حالیکه "استرابون" و "لوسین" و "پلوتارک" بیشتر به این امر توجه نشان داده‌اند. بسیاری از امپراطوران روم به کشف بناهای تاریخی یونان علاقه‌مند بودند و به مرمت آنها و حتی ساختن بناهای جدید به سبک یونانی، دستورهای صادر کرده‌اند و باستان شناسان امروز، اثرات آثار یونانی را به خوبی در بناهای رومی بازشناسی نموده‌اند.

ب - در مشرق زمین

در سرزمینهای شرقی نیز توجه به آثار باستانی و کوشش در حفظ و حراست آنها معمول بوده است. کتیبه‌های فراوانی در دست است که به دستور پادشاهان تهیه می‌شود و به جهت اینکه روزی به دست آیندگان برسد در اماکن خاصی آنها پنهان می‌گردند. این موضوع خود نشان دهنده سنتی است جاری و چه بسا پادشاهان در اثر حفاری‌ها و کاوشهای بسیار به سنگ‌نبشته‌هایی دست می‌یافتند و از طریق آنها گذشته قوم و عشیره خود را می‌شناختند و برای اینکه تسلیهای بعد نیز آنان را

الف - در مغرب زمین

نزد برخی از دانش پژوهان، هم پسر

۲۰
۲۱
۲۲
۲۳
۲۴
۲۵
۲۶
۲۷
۲۸
۲۹
۳۰

پشناسند ، خود به همان کار دست می‌بازیدند .

داستان‌های زیادی از تپه‌های ایران و شکار رفتن پادشاهان شنیده‌ایم که امر کوچک معجزه - آسایی ، امیر یا پادشاه را از شکار منصرف می‌کرد و به کاوش تپه وامی‌داشت و وی را یا " به گنج بی‌رنجی " می‌رساند و یا سنگ مزار یکی از بزرگان را پیدا می‌کرد که با ساختن بقعه و بارگاه "گنج آخرت " را ذخیره می‌ساخت .

ناصر خسرو در سفرنامه خود از نوعی "گنج‌یابی" در مصر حکایتی دارد :

"از همه مغرب و دیار مصر و شام مردم آیند و هر کس در آن کوه‌ها و سنگسارهای مصر رنج‌ها ببرد ، و مالها صرف کنند و بسیار آن بوده باشد که دفاین و گنجها یافته باشند و بسیار را اخراجات افتاده باشد و چیزی نیافته باشند ؛ چه میگویند که در این مواضع اموال فرعون مدفون بوده است و چون آنجا کسی چیزی باید خمس به سلطان دهد و باقی او را باشد " (۲)

در ادب اجتماعی ایرانیان مسلمان ، کتب و رسائل زیادی درباره شهرها و مسالک و ممالک و مزارات وجود دارد که از طریق آنها نه تنها می‌توان به علاقه‌مندی تهیه کنندگان آن ذخائر علمی نسبت به گذشته آگاه شد ، بلکه داده‌های تاریخی آنان نیز (به ویژه مآثر سلاطین) بسیاری

از تاریکی‌های باستان شناسی ایران را روشن می‌سازد (۳)

در آثار شاعران نیز توجه به این امر مشهود است و به عنوان نمونه می‌توان از قصیده معروف خاقانی به نام ایوان مدائن یاد کرد که نشان دهنده عشق سوزان وی نسبت به گذشته ایران زمین است .

در آثار تاریخی و جغرافیایی مسلمانان از حفاریها و اکتشافات نیز نشانه‌هایی دیده می‌شود .

برای نمونه ، می‌توان به مآوریت علمی محمد بن موسی خوارزمی اشاره کرد که از جانب الوائلی بالله خلیفه عباسی در سالهای ۲۲۷ - ۲۳۲ هجری قمری (نوامبر ۴۷ - ۸۴۲ میلادی) برای کشف غار الرقیم در فلسطین عزیمت می‌کند (۴)

محمد بن موسی خوارزمی و سلام ترجمان بار دیگر نیز همراه گروهی عازم بازدید از سدیا جوج و مآ جوج در منطقه خزر می‌شوند و مورخان متعدد به این مسئله عنایت کرده‌اند. (۵)

نظریه‌سازی نیز در ایران سابقه تاریخی دارد این بطوطه خاطر نشان می‌سازد که ابواسحق تصمیم می‌گیرد ایوانی نظیر ایوان مدائن در شیراز بنا نماید . (۶)

در قصرهای سلاطین و صاحبان قدرت همیشه آثار گران قیمت گذشتگان و هدایای بزرگان و پادشاهان مختلف نگهداری می‌شد که متأسفانه

در مهاجمات و جنگ و ستیزها غالباً " به غارت می‌رفت .
این سنت تا آخرین سالهاییکه هنوز مغرب زمین با
ایران تماس مستقیم پیدا نکرده بود ، جاری و ساری
بود و در دوره " معاصر شکل دیگری گرفت که از آن
سخن به میان خواهد آمد .

جهت پایان این بند به نقل از محمد هاشم
آصف (رستم الحکما) به ذکر نمونه‌ی اشاره می‌شود .
وی در تعریف از کاخهای سلطنتی ایران در اصفهان
(دوره " شاه سلطان حسین صفوی) می‌نویسد :

" آن پناه ایران را نقایس خانیه‌ی بود بر از
اسباب نفیسه و آلات و ادوات شریفه ، لطیفه و اشیای
گرانمایه ، ثمن ، غریب و عجیب . آن پادشاه والا کبر
را جواهر خانیه‌ی بود ملو از جواهر رنگارنگ آبدار . . .
آن ملتجای ام را عجایب خانیه‌ی بود که اشیای
ه و چیزهای غریبه ، بسیار در آن فراهم آمده
" (۷)

ناگفته نماند که این علاقمندی نزد اقوام دیگر
سوزمین‌های مشرق هم وجود داشته است . در مصر
نمونه‌هایی از آن در دست است و در دوره " فرهنگ
تلمودی ، یهودیان شرقی و در قرون وسطی مسیحیان
برای پیدا کردن اماکن مقدس در فلسطین و مقایسه
آن با آنچه در تورات و انجیل آمده است ، کاوشهای

نسبتاً " دقیق‌ی به عمل آورده‌اند که در جمع ، دوره "
سنتی و متحول دانش باستان‌شناسی را روشنتر ساخته

۲- سفرنامه " ناصر خسرو - تصحیح دکتر نادر وزین پور
ص ۸۲ - تهران ، ۱۳۵۰ شمسی .

۳- برای مثال از ابن بلخی در فارسنامه (تألیف بین
سالهای ۵۵۰ هجری) می‌توان یاد کرد که از
تخت جمشید سخن گفته است . ایضا " از صاحب
مجمل التواریخ و القصص (تألیف شده در سال ۵۲۰
هجری) . - وی نیز درباره " این بنای جاوید مطالبی
دارد و به نقل از مورخی درباره " خطوط آن می‌گوید :
" تبشته است بفسلوی " و اضافه می‌کند که " موبدی را
بیاورید که آنرا بخواند . " ص ۴۷ - به اهتمام
ملک الشعراء - بهار - تهران ، ۱۳۱۸ شمسی .

۴- المسالك والممالك ابن خردادبه ص ۷-۱۰۶ و
جلد دوم مروج الذهب مسعودی ص ۸-۳۰۷ (به نقل
از مقدمه بر سفرنامه " ابن فضلان - ص ب و ج - به قلم
ابوالفضل طباطبایی - تهران ، ۱۳۴۵ شمسی .

۵- ابن خردادبه ص ۷-۱۶۲ و مسعودی جلد سوم
ص ۳۶۲ (ایضا " از مقدمه بر سفرنامه " ابن فضلان)

۶- سفرنامه " ابن بطوطه - ترجمه " محمد علی موحد
ص ۲۰۲ - تهران ، ۱۳۳۷ شمسی .

۷- ص ۸۴ رستم التواریخ به اهتمام محمد مشیری
تهران ۱۳۴۸ .

است . (۸)

۲ - دوران نوزایش (رنسانس)

مسئله " بارزی که دوره " مزبور را از قرون وسطی متمایز می کند ، توجه و دلبستگی به تمدن و فرهنگ یونان و روم قدیم است . این امر ، هم موجب فراگیری زبانهای یونانی و لاتین و پژوهش دستنویسهای کهن گردید که به این دوزبان فراهم شده بود و هم کاوش در بناها و آثار مادی تاریخی مدنیت های دوگانه " برشمرده را به دنبال آورد . این امر نخست در ایتالیا بروز کرد و دامنه اش پس از مدتی همپای رنسانس به سایر کشورهای اروپایی نیز کشیده شد و به همین دلیل است که واژه " آرکئولوژی تا مدتها به تاریخ روم قدیم و شناخت بناها و آثار کهن این تمدن باستانی محدود می شده است . (۹)

از قرن ۱۸ به بعد باستان شناسی جنبه " علمی پیدا کرد . در سالهای ۹۹ - ۱۷۹۸ به دستور ناپلئون حفاریات در سرزمین باستانی مصر شروع شد و محققان و علاقمندان زیادی به کار پژوهش و حفاری دعوت شدند . خط هیروگلیفی شناخته شد و بدین ترتیب در اواسط قرن ۱۹ باستان شناسی تقریباً " جای خود را در سلسله مراتب علوم پیدا کرد . این تحول به آسانی به وجود نیامد . " ویل دورانت " می نویسد :

" در سال ۱۸۳۹ در شهر آبه ویل فرانسه

Abbeville بوشه دوپرت B.de Perthes برای نخستین بار به آثار وادواتی از دوره " حجر دست یافت و مدت نه سال مورد سخریه " همه " مردم قرار گرفت ؛ چه همه در آن زمان خیال می کردند که وی دچار فریبی شده است . در سال ۱۸۷۲ شلیمان Schlimann با پول خود حتی با دست خود جدیدترین شهر از شهرهایی را که متوالیا " در تروا Troy ساخته شده بود از زیر خاک بیرون آورد و او هم با خنده " تردید آمیزی مورد استقبال مردم عصر خود قرار گرفت " (۱۰)

" ویل دورانت " در رابطه با تسلط بر مصر و کاوش سرزمینهای آن اضافه می کند :

" در هیچ قونی توجه به تاریخ به اندازه " قونی نبوده است که پس از مسافرت شامپولین جوان

Champollion

در مصاحبت ناپلئون جوان به مصر واقع می شود (۱۷۹۶) . امپراطور جوان از مصر دست خالی برگشت ولسی شامپولین هنگام برگشت تمام مصر و گذشته " آنرا در مشت خود داشت " . (۱۱)

این امر درست است که مصر شناسی و موقعیت تاریخی آن یا به عبارت دیگر ، باستان شناسی مصر رونق فراوانی به این علم داد و در این زمینه دانش پژوهان و باستان شناسان فرانسوی به پیشرفت های زیادی ناائل شدند و در کشورهای مختلف جهان

مؤسسات پژوهشی و اکتشافی تأسیس کردند که معروفترین آنها در آتن (۱۸۴۶) و روم (۱۸۷۴) و قاهره (۱۸۷۹) و شرق دور (۱۸۹۸) می باشد.

قدرتهای سیاسی مسلط اروپا هر یک در مستعمرات خود به کاوش و حفاری دست یازیدند. به مرور زمان بحرکه جهانی کاوشگران اروپایی، باستان شناسان ایالات متحده، امریکا نیز اضافه شدند و به علت داشتن شرایط اقتصادی مناسب تر و علاقه مندی بیشتر، زودتر از آنچه گمان می رفت بر دیگر محققان باستان شناسان پیشی گرفتند. روسها نیز که از مدتها پیش به دنبال تسلط بر آسیای مرکزی به حفاری در آن منطقه مشغول بودند، پس از انقلاب اکتبر و توسعه سیاسی و اقتصادی، در سرتاسر جمهوریهایی آسیایی و سرزمین قفقاز به کاوشهای باستان شناسی خود سرعت بیشتری دادند. (۱۲)

بخش دوم - باستان شناسی علمی

۱ - جای باستان شناسی

برای پیدا کردن جای دقیق باستان شناسی در میان دانشهای بشری باید چند دانش دیگر را مورد توجه قرار داد.

الف - تاریخ

باستان شناسی علم "مددکار تاریخ" است؛

۸ - نوشته شوئل آراسکی در دائرة المعارف علوم اجتماعی .

Encyclopédie of Social

Sciences, Vol I

tel-Aviv 1962

(ماده آرکتولوژی به زبان عبری)

۹ - دائرة المعارف بزرگ لاروس

Grand Larousse

Encyclopedique Tonne

Premier Paris 1960

(ماده آرکتولوژی)

۱۱۹۱۰ - ص ۳۹ - ۱۳۸، مشرق زمین، گاهواره تمدن

ترجمه احمد آرام - تهران ۱۳۳۷.

۱۲ - ص ۱۱۱ - ۱۱۰ - تاریخ جهان باستان - جلد

اول مشرق اثر مستشرقان شوروی ترجمه انصاری و

همدانی و مؤسسه - تهران ۱۳۵۳ (چاپ چهارم)

متأثر از این شرایط علمی (و سیاسی)، سازمانهای تحقیقاتی و محققان علاقمند برخی از کشورهای آسیایی چون چین و هند و ایران نیز مستقلاً و یا با همکاری باستان شناسان خارجی دست به کارهای اکتشافی زدند و موزهها و مؤسسات پژوهشی ترتیب دادند که به طور نسبی از اعتبار و اهمیت جهانی برخوردار می باشند.

در عین اینکه هر دو می‌توانند استقلال کامل داشته باشند، تاریخ بیشتر به نوشته‌ها (اسناد و مدارک کتبی) عنایت دارد و باستان‌شناسی به مواد (بناها و آلات و ابزار مادی زندگی). "گوردون چایلد" در رابطه با تاریخ و باستان‌شناسی می‌نویسد: "تاریخ بدون ماحداکثر یک صدم و آخرین قسمت آن را به رشته تحریک آورده است. این قسمت هم که تاریخ پنجهزار سال زندگی بشر می‌باشد دورنمای مبهم بوده، بریده و پاره‌بی است که نظر واحد و راهنمای قاطعی به دست نمی‌دهد. باستان‌شناسی که در صد تحقیق دوره‌های صد بار طولانی‌تر از این است می‌کوشد تمایلات کلی و تغییرات متعددی را روشن سازد." (۱۳)

و به همین اعتبار است که می‌گویند:

"باستان‌شناسی بدانجا ختم می‌گردد که تاریخ در آنجا شروع می‌شود." (۱۴)

ناگفته نماند که روشنگری باستان‌شناسی در شناخت ادوار تاریخی مکتوب قبول این امر را مشکل کرده است. داده‌های باستان‌شناسی به عنای منابع مکتوب تاریخی می‌افزاید و ویژه اینکه در تاریخ‌نویسی، صاحبان قدرت (سیاسی و اقتصادی و حتی فرهنگی) توانسته‌اند مورخان را تحت تأثیر خود قرار دهند. در حالیکه این سلطه در باستان‌شناسی کمتر دیده می‌شود. یعنی از طریق پژوهش‌های باستان‌شناسی بهتر می‌توان

به کنه زندگی اجتماعی و فرهنگی مردم پی برد و واقعیتها را شناخت. نحوه بافتهای شهری و ابزار و آلات شغلی و ائات الیبت و روشهای تکفین و تدفین و جز اینها بهتر از هر کتاب و دفتری بیانگر زندگی اجتماعی و مذهبی افراد جامعه است.

ب - فرهنگ شناسی

باستان‌شناسی علمی است که فرهنگ و گذشته‌های دور فرهنگی اقوام و ملل جهان را روشن می‌دارد و به علت تداخل فرهنگها و مدنیت‌های مختلف می‌توان ادعا کرد:

"در باستان‌شناسی بیشتر صحبت از تمدنها است و به "تمدن" توجهی نمی‌شود" (۱۵)
در مدرسه‌های امریکایی، باستان‌شناسی بیشتر در رابطه با انسان شناسی مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

ببین شرح

متعلق به انسان شناسی طبیعی است؛ به دلیل مطالعه مواد طبیعی فرهنگ.

متعلق به قوم شناسی است؛ به دلیل مطالعه ویژگیهای فرهنگی قومی خاص.

متعلق به زبان شناسی اجتماعی است؛ به دلیل کشف خطوط و مطالعه الواح به زبانهای گوناگون.

متعلق به انسان شناسی اجتماعی و فرهنگی است؛ به دلیل مطالعه تغییرات فرهنگی و رفتارهای اجتماعی در فراگرد تاریخ (۱۶)

ج - علوم طبیعی

باستان‌شناسی شاید نزدیکترین رشته علوم اجتماعی به علوم طبیعی باشد. از زمانیکه این دانش بشری دوره سنتی خود را پشت سر نهاد، بارشته‌های مختلف علوم طبیعی سروکار پیدا کرد.

شلیمان در اوایل قرن ۱۹ و "پتری" بعد از وی از کسائی بودند که در این راه گام برمی داشتند. ناینکه بالاخره در ابتدای سده جاری باستان‌شناسی با علوم زیر پیوند مستقیم یافت:

- بازمین‌شناسی و محیط‌شناسی و اقلیم‌شناسی

(به عنوان شناخت تپه‌ها و جلگه‌ها و آب و هوا)

- با طبقات الارض و قشر بندبهای زمین و

ژئوفیزیک، دیرین‌شناسی حیوانی

Paléozoologie

و دیرین‌شناسی گیاهی Paléobotanique

(به عنوان شناخت عمر پدیده‌های باستانی)

- باشیمی (به عنوان مقایسه اشیاء یافته شده

در اماکن گوناگون و برقراری مطالعه‌ی تطبیقی بین تمدنها)

- بانقاشی و رسامی و عکاسی و فیلمبرداری

چه زمینی و چه هوایی (برای سهولت مطالعه و

شناخت بیشتر عینی)

۲- تعریف و روش

در تعریف باستان‌شناسی شاید بتوان گفت:

مطالعه گذشته مادی جوامع و فرهنگهای انسانی. به همین دلیل، علمی است از لحاظ زمانی متعلق به ادوار گذشته و از لحاظ مکانی متعلق به منطقه خاص جغرافیایی. در این علم توصیفی نیز (چون جامعه‌شناسی و انسان‌شناسی) مسئله تخصص و تشعب به میان آمده است.

این امر به طوریکه از تعریف آن نیز برمی آید هم زمانی است (تحقیق در دوره‌ای خاص) و هم مکانی (پژوهش در منطقه‌ی محدود) و هم موضوعی (مطالعه بخش خاصی از پدیده‌های مادی فرهنگ). علاوه بر این تقسیم بندی، رشته‌های علمی وفنی و ذوقی محدودتر و دقیقتری نیز در باستان‌شناسی و با در کنار آن به وجود آمده است؛ چون:

Archaeo- géolog که باستان‌شناس

۱۳- ص ۱ سیر تاریخ ترجمه دکتر احمد بهمنش.

۱۴- ص ۱۷۳ علوم اجتماعی و سیر تکوینی آن تألیف دکتر احسان نراقی - تهران ۱۳۴۷ (چاپ دوم)

۱۵- ص ۱۵ سیر تاریخ

۱۶- از ماده آرکئولوژی به قلم گوردون - ر - ویلی

در A Dictionary of the Social

Sciences Ed. Julius Gould

William. L. Kolb.

استفاده شده است (چاپ سوم ۱۹۶۵ U.S.A.)

زمین را مورد مطالعه قرار می‌دهد و شاید بتوان بدین رشته ، باستان شناسی طبیعی نام داد .

Archeo-graphie

که از طریق رسم و نقاشی و تجسم ، وضع کهن یک بنا و یا یک شیئی را می‌نماید .

Paléographie و Epigraphie

که خواندن کتیبه و خطوط مختلف را به جویندگان می‌آموزاند . روش تحقیق در باستان شناسی "عینی" است و همانطور که اشاره شده علت نزدیک بودن به علوم طبیعی و روشهای عینی پژوهشی ، بیشتر از دیگر علوم اجتماعی از ذهنی‌گرایی به دور است .

شناخت در باستان شناسی مرحله‌ی است . یعنی پژوهنده باید مراحل راطی کند تا به واقعیت علمی برسد .

— به کمک زمین شناسان باید محل پورداوشنوم انسان و روشی به وجود آمده است که محققان را زودتر و را شناسایی کند .

— با دقت فراوان به اکتشاف و استخراج پیردازد .

— پس از مشاهده دقیق علمی کلیه مشحصات "موضوع" را بیان نماید .

— تعلق آنرا به ادوار تاریخی معلوم دارد .

— آنگاه در نظامی دیگر (موزه و موزه داری) به حفاظت و نگهداری آن مبادرت کند .

در تمام این مراحل ، حتی الامکان منابع مکتوب تاریخی را باید به مدد گرفت و با اهالی منطقه به گفتگو پرداخت ؛ چه ممکن است دهان به دهان مطالبی نسلا " بعد نسل به آنان رسیده باشد که بیانگر واقعیتهای فراوانی باشد .

در تحلیل و تبیین (به ویژه بناها و شهرها) باید ، از محققان اجتماعی (جامعه شناسان و اسان شناسان) مدد گرفت و تنهایی توصیف قناعت نکرد و در این امر دقت نمود که به بیماری خیالپردازی و ذهنی‌گرایی‌ها گرفتار نشد (۱۷) . بدانگونه که در علوم اجتماعی ، مطالعه‌ی به نام " پژوهش بین‌المعارف " معمول و مرسوم گردیده است (۱۸) در باستان شناسی نیز به تنهایی این روش به کار گرفته شده و تحت عنوان

Archéo- civilisation

روشنی به وجود آمده است که محققان را زودتر و دقیق‌تر به " واقعیت " می‌رساند . در این نتایج و پژوهش باستان شناس و مورخ و اسان شناس — با کمک کارشناسان رشته‌های دیگر وابسته — استمرار فرهنگ و تمدن ملل و چگونگی آن را معلوم می‌دارند . از زبان " جان برنال " می‌توان به این بند پایان داد :

" در دوره مورد بحث (قرن ۱۹ و اوایل ۲۰) تاریخ که جامعترین علم از علوم اجتماعی است

بخش سوم - باستان شناسی در ایران

۱ - تاریخچه

عتیقه‌آوارکهن و بناهای تاریخی و مذهبی در ایران مورد توجه و علاقه مردم بوده است و در شناخت و بزرگداشت آنها نیز کوشش‌هایی نشان داده و در صورت لزوم به مرمت و بازسازی آنها همت گماشته‌اند.

در بخش یکم اشاره شد که حتی شاهان و امیران و صاحبان قدرت دارای نوعی "موزه‌های" خصوصی و سلطنتی بودند و اغلب سیاحان و محققانیکه از ایران دیدن کرده‌اند به این مسأله توجه‌شان داده‌اند. معرفت علمی به این پدیده‌های انسانی به یک اعتبار همانند بسیاری از "علوم جدیده"

تحول نظری مهمی نیافت. مع الوصف در این دوره مخصوصاً به مدد باستان‌شناسی که از شعب آن شمرده می‌شود از لحاظ وسعت دامنه و جزئیات چنان گسترش یافت که افق‌های زمانی کاملاً جدیدی پیدا کرد. "مقابل تاریخ" را ذره ذره کشف و عیان کردند. وقایع نگاری ادبی و توأم با تعبیر و تفسیر کتاب مقدس برای توضیح تاریخ انسان، حتی انسان متمدن، همانقدر ناقص و ناامیدکننده بود که قائل شدن به عالم جماد، نبات و حیوان برای زمین شناسان. راز عصر حجر جدید و قدیم کشف و توالی تاریخ مربوط به فرهنگ هر یک تعیین گردید. تاریخ واقعی تمدنهای اولیه، مصر و بین‌النهرین از روی اسناد نو یافته بازنویسی شد. درباره تمدنهای هند و خاور دور و آمریکای شمالی و جنوبی و مرکزی اطلاعات فراوانی به دست آمد و در عین حال صدها هزار گونه اطلاع و حقیقت گوناگون که از اسناد جدید یا از حفاریهای باستان‌شناسی به دست آمده بود با تاریخ اروپای قدیم، قرون وسطی و جدید تطبیق داده شد.

افق‌های تاریخی جدید، اکنون برای نخستین بار می‌توانست چهارجوبی از وقایع عرضه کند که معلوم بدارد چگونه "حال" از "گذشته" نشأت گرفته است. ("۱۹")

۱۷- علاوه بر واژه‌نامه شماره ۱۳ و دائرةالمعارف

شماره ۶۴ از واژه‌نامه‌های زبرهم استفاده به عمل آمد:

The onford English
Dictionary volume I.

A.B.- onford 1961-70

Dictionnaire Alphabétique
et Analogique de la langue

française par Paul Robert

Paris 1977 (چاپ سی و یکم)

۱۸ - ص ۲۹۵ علوم اجتماعی و سیر تکوینی آن

از مغرب زمین به کشور ما سواست کرده و به علت "عینی بودن و صیغه" اجتماعی" داشتن، این شناخت هم در جامعه مابسان جوامع دیگری رابطه با سلطه استعمار نبوده است؛ به ویژه اگر به پیوند مستقیم نظام بورژوازی اروپا و تقاضا اجتماعی و فرهنگی ساکنان متروپول و فزونی ثروت و افسانه‌ی بودن زندگی مشرق زمین عنایت بیشتری به عمل آید. (۲۰)

در سال ۱۶۲۱ "پیترو دل‌واله"، جهانگرد مشهور ایتالیایی از چند کتیبه (خط میخی) تخت جمشید نقاشی کرد و همراه خود به اروپا برد. نیم قرن بعد "شاردن" سیاح فرانسوی نیز در سفرنامه خود صورت چند کتیبه را به طبع رساند. از این طریق اروپاییان به نوعی خط و تمدن در ایران آگاهی یافتند. سیاحان و محققان دیگر اروپایی نیز به مرور درباره برخی از بناهای بسیار معروف باستانی ایران چون تخت جمشید و تپه سون اطلاعات ابتدایی را فراهم آوردند؛ تا اینکه دانشمندان و زبان‌شناسان به شناخت رموز زبانهای کهن ایرانی آگاهی یافتند و از این طریق باستان‌شناسی نیز رونق و پیشرفت شایان توجهی یافت. از زمان فتحعلی شاه سیاحان و جهانگردان و دانش پژوهان اجتماعی و بازرگانان اروپایی آزادانه تر راهی ایران شدند. خروج عتیقه (زیرحاک و رو حاک) از

ایران بیشتر شد. آشکارا بسیاری از کاشی‌های گران قیمت مساجد و کتیبه‌ها و درها و پنجره‌ها و اشیاء کم نظیر و یا بی نظیر هنری که نشان دهنده متون اصلی زندگی ذوقی و اجتماعی ملت ایران بود، به تاراج رفت. در جنگ‌ها و آتش سوزیها به شیوه نو (وسیله مواد محترقه) و تصرفات سیاسی و نظامی، بسیاری از اماکن تاریخی و مقدسه، ایران محروم به و منهدم گردیدند. (۲۱)

ناصرالدین شاه در سفر دوم خود به پاریس (۱۲۹۵ قمری برابر ۱۸۷۸ میلادی) به دنبال مشاهده نمایشگاه پاریس، از موزه‌های متعدد اروپایی بازدید کرد و بسان بسیاری از شرقیان شیفته آثار گذشته و به ویژه "نحوه" به نمایش گذاردن آنها، گردید.

فرانسویان ۵ سال بعد از این شیفتگی (۱۳۰۱ قمری برابر ۱۸۸۳ میلادی) امتیاز حفاری و استخراج آثار باستانی شوش را توسط سفیر فرانسه در تهران برای "مارسل اگوست دیولافوا" Marcel Aug. ueste dieu lafoy به دست آوردند. وی همسرش به اتفاق دو باستان‌شناس فرانسوی به نام باین Babin و هوسه Houssay نخستین گروهی بودند که جهت حفاری مدت دو سال در ایران به سر بردند و چنین قرار نهاده بودند که سیمی از آثار مکشوفه از آن ایران و سیمی از آن فرانسویان باشد (۲۲)

بسیار گشته شدن ناصرالدین شاه، در دوره سلطنت مظفّرالدین شاه فرانسویان امتیاز کاوش در سرتاسر ایران را به دست آوردند. یافته‌های باستانی در همه جای ایران از این تاریخ با دقت بیشتری با مناصفّه تقسیم می‌شد و با اینهمه بیشتر آثار کم نظیر شوش به دولت فرانسه تعلق یافت.

"کنت دو مرگان" de Morgan

که در حفاریهای مصر زیر دست و نام آور شده بود به ایران آمد و همراه شیل Scheil که از تاریخ شناسان ایران باستان و متخصصان زبان عیلامی بود، عازم شوش گردیدند. به قول مرحوم علی اصغر شمیم:

"دورگان از سال ۱۳۱۷ تا ۱۳۲۵ قمری (۱۸۹۹ - ۱۹۰۲) با عده زیادی عمله که گاهی تعداد آنان به ۱۲۰۰ نفر می‌رسید به عملیات حفاری خود در تل‌ها و پشته‌های ناحیه شوش ادامه داد و در حدود ۵۰۰۰ قطعه از آثار باستانی ایران را که در این مدت از زیر خاک بیرون آورده بود در ۱۸۳ صندوق جای داد و با خود به پارسیس برد." (۲۳)

"به دنبال کاوشهای فرانسویان کشورهای دیگر نیز به حفاری در سرزمینهای ایرانی مشغول شدند و به علت تاریخی بودن و فراوانی پدیده‌های باستانی، کشور ما نیز از لحاظ باستان شناسی به عنوان یکی از آموزنده‌ترین مکتبهای شناخت تمدن و فرهنگ

۱۹- ص ۲۷۱ - علم در تاریخ (مجلد دوم) ترجمه حیدری ملابری - محسن ثلاثی و سها الدین خرمشاهی تهران ۱۳۵۶.

۲۰- آقای علی سامی باستان شناس ایرانی درباره تاریخچه بررسی و پژوهش‌های غربیان به ویژه سیاحان و جهانگردان آنان در رابطه با تخت جمشید مطالعه به عمل آورده‌اند که پژوهندگان می‌توانند برای آگاهی‌های بیشتر به آن رجوع نمایند.

پایتخت‌های شاهنشاهان هخامنشی "شوش - هکمتانه تحت جمشید" - شیراز - دانشگاه پهلوی ۱۳۴۸

۲۱- برخی از کاوشها، پنهانی بوده است و عوامل فرهنگی استعمار در گوشه و کنار ایران به شیوه‌های گوناگون به کاوش و تاراج یافته‌های باستانی پرداخته‌اند. برای اطلاع بیشتر رجوع شود به مقالات آقای سورن ملکیان تحت عنوان کاوشهای پنهانی و غیر رسمی

ترجمه مصطفی رحیمی در مجله سخن ۱۲ - ۱۱ و ۱ ص ۲۶ - ۱۱۲۱ - بهمن و اسفندماه ۱۳۴۵ شمسی.

۲۲- ص ۲۱۱ ایران در دوره سلطنت قاجار - تألیف علی اصغر شمیم تهران ۱۳۴۲.

۲۳- ص ۲۲۴ همان کتاب و برای اطلاع بیشتر ایضا رجوع شود به مقاله آقای فریدون توللی تحت عنوان ویرانه‌های باستانی شوش در مجله پیام نو ۱۲، ۱۱، ۷۱ - ۶۳ آذر و دیماه ۱۳۲۶ خورشیدی

جهانی درآمد . " (۲۴)

پس از انقلاب مشروطیت ایران و تأسیس وزارت معارف و صنایع مستظرفه ، کاریدستان "فرنگرفته" نسبت به "علم به آثار عتیقه" علاقمندی زیادی نشان می دادند تا اینکه در وزارت فرهنگ سابق "اداره کل آثار عتیقات" به وجود آمد . به دنبال حفاریهای بیگانگان و کرد آمدن آثار باستانی در این وزارتخانه ، سرانجام در سال ۱۳۱۴ شمسی موزه ایران باستان تأسیس گردید . وازه باستان شناسی نیز توسط فرهنگستان جهت وازه آرکئولوژی پذیرفته شد . دردانشگاه تهران از سال تحصیلی ۱۳۱۴-۱۵ شمسی تدریس باستان شناسی مرسوم گردید و هر چه زمان می گذشت بر عده علاقمندان به این رشته اضافه می شد . در این زمان استادان خارجی هم جهت تدریس نظری و عملی دعوت می شدند و در سال ۱۳۳۸ شمسی مؤسسه باستان شناسی به وجود آمد و سر انجام با تحولاتی در وزارت فرهنگ و هنر و تأسیس سازمانهای جدید تر و نشر مجلات و ترجمه و تألیف کتب و رسائل فراوان ، باستان شناسی نیز به سان دیگر دانشهای اجتماعی از شهرت زیاد در ایران برخوردار گردید .

۲- حفاری و اکتشاف

نخستین پژوهش باستان شناسی در ایران

به سال ۱۶۷۳ میلادی توسط باستان شناسان انگلیسی در بیستون انجام گرفت و آخرین پژوهشی که در این گفتار مورد توجه و استناد قرار گرفته است ، حفاری و اکتشاف تپه مارلیک به سال ۱۹۶۱ میلادی (برابر ۴۲-۱۳۴۳ شمسی) است .

با مطالعه گزارش حفاریها و اکتشافات می توان به اهمیت کیفی پژوهشهای باستان شناسی در ایران پی برد . در این گفتار با استفاده از تحقیقات پروفسور گروشن فرانسوی چند تابلو تهیه شده است که کمیت این پژوهشها را آمار گونه بیان می دارد .

الف - اکتشافات باستان شناسی ایران

(پیش از تاریخ و دوره های ماد و هخامنشی)
در این تابلو به ترتیب تاریخی حفاریها و اکتشافهای باستان شناسان بیان گردیده است .

ب - اکتشافات باستان شناسی ایران

(دوره های اشکانی و ساسانی)

در این تابلو نیز به ترتیب تاریخی حفاریها و اکتشافهای باستان شناسی بیان گردیده است .

ج - اکتشافات باستان شناسی ایران

(پیش از تاریخ و دوره های ماد و هخامنشی)

در این تابلو به ترتیب الفبا مناطق حفاریها و اکتشافهای باستان شناسان نشان داده شده است .

د - اکتشافات باستان شناسی ایران

(دوره‌های اشکانی و ساسانی)

در این تابلو نیز به ترتیب الفبا مناطق حفریها و اکتشافهای باستان‌شناسی نشان داده شده است .

ه- مآ موریث گروههای ایرانی و خارجی

در این تابلو به شماره، مآ موریث گروههای پژوهشی کشورهای مختلف پرداخته شده است . از این تابلو استنتاجهای زیر به دست آمده :

- در جمع ، شماره، مآ موریث فرانسویان بیشتر از همه، کشورها بوده است .

- در کاوشهای قبل از تاریخ و دوره‌های ماد و هخامنشی آمریکا در مرتبه اول است .

- سهم ایران در دوره‌های قبل از تاریخ و ماد و هخامنشی ، یک هشتم و در دوره‌های اشکانی و ساسانی یک چهارم و یکم و در جمع یک دوازدهم می‌باشد .

حاصل سخن

جامعه در سر حرکت خود فرهنگ را به وجود می‌آورد و هیچ جامعه‌یی وجود ندارد که حالت فرهنگ‌پذیری و فرهنگ زایی در آن موجود نباشد . افراد انسانی که در جماعت‌های پراکنده زندگی می‌کردند ، در مجموعه، فرهنگی متعلق به آن جماعتها ، به سر می‌بردند و از آنان و زندگی

فرهنگشان عناصر گوناگون وجود دارد که برخی از آنها در مسیر حرکت‌های اجتماعی و نقل و انتقال ارزشها با تغییراتی تا زمان حاضر نیز ادامه حیات داده‌اند که بخش غیر مادی فرهنگ تطور یافته، جامعه را تشکیل می‌دهد .

بخش دوم عناصر مادی فرهنگ است که با شناخت آن تطور مادی فرهنگ را شناسایی می‌کنند و در رابطه با بخش غیر مادی فرهنگ ، مجموعه فرهنگ و حرکت‌های تاریخی جامعه را بیان می‌نمایند . به‌طوریکه در این گفتار دیده شد ، شناخت ریشه‌های بخش مادی فرهنگ (یا به عبارت دیگر عناصر

۲۴ - در خواندن کتیبه‌ها (ک - نیپور و گئورگ فریدریش گروتفند) و در شناخت کامل کتیبه، داریوش اول در بیستون (راولینسون) و در ترسیم تخت جمشید و کشف حجاریها (فلاندن فرانسوی و پ مگ - کوست فرانسوی) به‌علازه دائرةالمعارف فارسی جلد اول به سرپرستی غلامحسین مصاحب - تهران ۱۳۴۵

۲۵ - Ghirshman (Roman)

Perse Pareto- iraniens

Meds Achemenides.

Paris 1963

(به نقل از مقدمه XIX-XVI)

مادی‌زندگی انسان در گذشته (موضوع دانشی است که به نام باستان‌شناسی شهرت بسیار پیدا کرده است .

علم باستان‌شناسی برای تحقق و پیشرفت خود میدان‌های پژوهشی لازم دارد . کشور پهناور ما به علت داشتن تمدن کهن و فرهنگ مادی ریشه‌دار توانسته است مورد توجه فوق‌العادهٔ محققان و مورخان و باستان‌شناسان قرار گیرد . برخورد با مواریت مدنی جامعهٔ ما از دو نظرگاه مورد عنایت قرار گرفته است : اول باستان‌شناسان خارجی که با داشتن جنبه‌های مثبت و منفی به کاوش پرداختند و دیده‌شد که بخش اعظم حفاریها و مطالعات توسط آنان انجام گرفته است و بی شک در روشن کردن تاریخ ایران باستان سهم عمده‌ی داشته‌اند . از این راه به علت نا‌رسایی‌های علمی کاوشگران نخستین ، آسیب‌های فراوانی نیز به بناهای تاریخی وارد گردیده و بسیاری از آثار ملی ما از ایران به خارج رفته و زینت بخش موزه‌های اروپایی و امریکایی شده است .

دوم باستان‌شناسان ایرانی که در ابتدا با مهارت کمتر و شاید علاقهٔ بیشتر به کاوش مشغول شدند . نخستین گروه آن‌ها در سال ۱۹۴۵ (۱۳۱۹ شمسی) با پژوهش در تخت جمشید به کار پرداخت و آخرین گروه مورد مطالعهٔ این‌گفتار ، در سال ۱۹۶۱

(۴۱ - ۱۳۴۵ شمسی) با حفاری در تپهٔ مارلیک کار خود را به پایان رساند . گروه‌های ایرانی نیز در روشن کردن تاریخ این سرزمین کوششهای فراوانی کرده‌اند . بسیاری از یافته‌های آنان هر چند هنوز کاملاً به نمایش جهانی نرسیده است ولی بسیار کسان که ناظر زحمات آنان بوده‌ و از نزدیک تلاشهای روزافزودنشان را دیده‌اند ، بر توانایی آنان گواهی داده‌اند .

کار کاوش و پژوهش هنوز هم به پایان نرسیده است ؛ به عبارت دیگر هنوز هم در سرزمین پدراں ما آثار و علائمی در زیر خاکهای زمان گرفته ، پنهان است که کشف و شناخت آنها حرکت تاریخی و فرهنگی جامعهٔ ما را آشکار می‌سازد .

برای اینکه این امر ملی و اساسی انجام گیرد رعایت چند نکته لازم به نظر می‌رسد :

الف - در حفاری و اکتشافها و بررسی و پژوهش بعدی کوشش شود تا روشهای عینی و علمی باستان‌شناسی به کار رود .

ب - بدون هیچگونه تعصب و یا عقده و احساسی ، همکاری باستان‌شناسان آزاد و جویای جهانی را پذیرفت و از تجربیات آنان طرف‌بریست .

ج - برای تبیین فرهنگ مادی جامعه (یافته‌های باستان‌شناسی) علی‌الدوام از بخش غیر مادی فرهنگ سود جست ؛ چه در غیر اینصورت بناها و اشیاء و آلات و ادوات یافته شده ، حکم احساسی

پروفیسور گریشمن و نگارندهٔ این مقاله .

بی روح را خواهند داشت که فقط از لحاظ زینتی مورد توجه هستند .

د - در تسبیب تاریخی و اجتماعی ، حتماً پیوستگی فرهنگی ادوار مورد عنایت قرار گیرد ، چه یافته‌های بریده از جریانهای عمومی فرهنگ می‌توانند بیانگر یوای تاریخ به شمار آیند .

ه - یافته‌های فرهنگی و مدسی ، آنگاه معاً و مفهوم پیدا می‌کند که در رابطهٔ مستقیم با حیات جامعهٔ فعلی باشد . یعنی باید در میان مردم حالتی را به وجود آورد که در مقابل " نخت جمسید " ، به شیوهٔ یک " توریست " در نیایند و با حالی را پیدا نکنند که یک ایرانی با دیدن " آکرویل " در خود احساس می‌نماید . این وضع زمانی به وجود می‌آید که نسبت به زندگی متحول فرهنگ او در زمان حاضر آسیب نرسد .

شوشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

و - آثار تاریخی موجود به ویژه اسلامی را که در معرض انهدام است ، نجات داد . بافت شهری و زندگی اجتماعی در رابطه با اکولوژی مردمی را باید از اثر پذیری تمدن غربی و حتی الامکان تکنولوژی ویران ساز به دور نگاهداشت .

این حرکت بزرگ علمی و اجتماعی که حافظ هواریت ملی و فرهنگی ایران است موقعی تحقق پیدا می‌کند که باستان شناسان و مورخان و جامعه شناسان با یکدیگر همکاری و معاضدت نمایند و از اقبال و وفاداری مردم نیز برخوردار باشند .

الف - اکتشافات باستان شناسی ایران
(پیش از تاریخ و دوره های ماد و هخامنشی)

شماره	تاریخ (میلادی)	محل حفاری و اکتشاف	شماره	تاریخ (میلادی)	محل حفاری و اکتشاف
۱	۱۸۳۶	بیسون	۳۰	۱۹۳۶	حسلو
۲	۱۸۵۱	شوش	۳۱	۱۹۳۰	نخت حمید
۳	۱۸۷۸	نخت حمید	۳۲	۱۹۴۶	شوش
۴	۱۸۸۴	شوش	۳۳	۱۹۴۷	حسلو
۵	۱۸۹۷	شوش	۳۴	۱۹۴۷	ریوبه
۶	۱۹۰۲	نیه موسان	۳۵	۱۹۴۸	مسجد سلیمان
۷	۱۹۰۵	آنو	۳۶	۱۹۴۸	تل قزیه - حریریا (چهاروز)
۸	۱۹۰۵	پاسارگاد	۳۷	۱۹۴۸	گوی سیه
۹	۱۹۰۹	ری	۳۸	۱۹۴۸	بیسون
۱۰	۱۹۱۳	همدان	۳۹	۱۹۴۹	سنگ یابده
۱۱	۱۹۱۳	بوشهر	۴۰	۱۹۴۹	پاسارگاد
۱۲	۱۹۲۸	پاسارگاد	۴۱	۱۹۴۹	غار کمرید
۱۳	۱۹۲۸	لورستان (پیدا شدن سوزن)	۴۲	۱۹۵۰	هورین (هوروین)
۱۴	۱۹۳۱	نخت حمید	۴۳	۱۹۵۱	تل حاری
۱۵	۱۹۳۱	تپه گیان	۴۴	۱۹۵۱	غار هونو
۱۶	۱۹۳۱	تورنگ نیه	۴۵	۱۹۵۱	منطقه پاسارگاد و نخت حمید
۱۷	۱۹۳۱	نیه حصار			و سوزن
۱۸	۱۹۳۱	تل ابلیس	۴۶	۱۹۵۱	حفا زسیل
۱۹	۱۹۳۲	تل باکون	۴۷	۱۹۵۲	هورین
۲۰	۱۹۳۲	حصار ابونصر (قصر ابونصر)	۴۸	۱۹۵۶	تل باکون
۲۱	۱۹۳۲	شاه نیه بزرگ	۴۹	۱۹۵۷	حسلو
۲۲	۱۹۳۳	تپه حمیدی - تپه مادهورا	۵۰	۱۹۵۸	حریره خارک
۲۳	۱۹۳۳	نیه سیالک (سیلک)	۵۱	۱۹۵۸	تل حاری
۲۴	۱۹۳۴	چشمه علی	۵۲	۱۹۵۹	نخت سلیمان
۲۵	۱۹۳۴	سرخ دم	۵۳	۱۹۵۹	منطقه کرمانشاه
۲۶	۱۹۳۵	استخر	۵۴	۱۹۵۹	سورگ نیه
۲۷	۱۹۳۵	نقش رستم	۵۵	۱۹۵۹	اسماعیل آباد
۲۸	۱۹۳۶	ناده علی	۵۶	۱۹۶۰	یارم نیه
۲۹	۱۹۳۶	حفا زسیل	۵۷	۱۹۶۰	سنگ نیه

حفا سن	۱۹۶۰	۵۸
باسارکاد	۱۹۶۱	۵۹
مارلیک - رودبار	۱۹۶۱	۶۰

ب - اکتشافات باستان‌شناسی ایران
(دوره‌های اشکانی و ساسانی)

محل حفاری و اکتشاف	تاریخ (میلادی)	شماره	محل حفاری و اکتشاف	تاریخ (میلادی)	شماره
قصر ابونصر	۱۹۳۲	۲۱	سینون	۱۶۷۳	۱
ننگ کرم	۱۹۳۳	۲۲	نقش رجب	۱۸۱۱	۲
دارانگرد	۱۹۳۳	۲۳	نقش رستم	۱۸۱۱	۳
نص رستم	۱۹۳۳	۲۴	قصور سوس - سربل	۱۸۴۰	۴
سروستان	۱۹۳۳	۲۵	نایستان	۱۸۴۰	۵
فروز آباد	۱۹۳۳	۲۶	ننگ سروک	۱۸۴۱	۶
سناپور	۱۹۳۴	۲۷	سروستان	۱۸۵۱	۷
اسخر	۱۹۳۵	۲۸	برم دنگ	۱۸۷۷	۸
سناپور	۱۹۳۵	۲۹	سورآباد	۱۸۸۰	۹
نهی	۱۹۳۵	۳۰	قصور سوس - سربل - نایستان	۱۸۹۶	۱۰
ننگ سروک	۱۹۳۵	۳۱	جیرفت	۱۹۰۰	۱۱
فروین	۱۹۳۹	۳۲	قصور سوس	۱۹۱۰	۱۲
سورآباد	۱۹۴۲	۳۳	سربل - نایستان	۱۹۱۰	۱۳
خوش	۱۹۴۶	۳۴	فروز آباد	۱۹۲۴	۱۴
بردستانه	۱۹۴۸	۳۵	کرکو	۱۹۲۴	۱۵
ایوان کرچه	۱۹۵۰	۳۶	کوه حواجه	۱۹۳۵	۱۶
ننگ سروک	۱۹۵۲	۳۷	قلعه دحیر	۱۹۳۶	۱۷
خوره	۱۹۵۶	۳۸	سرسهد	۱۹۳۹	۱۸
ننگ چک چک	۱۹۵۷	۳۹	نیه حصار	۱۹۳۱	۱۹
نحت سلیمان	۱۹۵۹	۴۰	سربل	۱۹۳۱	۲۰
کوه حواجه	۱۹۶۰	۴۱			

ج - اکتشافات باستان‌شناسی ایران
(پیش از تاریخ و دوره‌های ما دوهخامنشی)

شماره	محل حفاری و اکتشاف	ملیت	زمان و موقعیت
۱	آنو	آمریکا	۱۹۰۵
۲	استخر	آمریکا	۱۹۳۵
۳	اسماعیل آباد	ایران	۱۹۵۹
۴	بوشهر	فرانسه	۱۹۱۳
۵	بیستون	انگلیس	۱۸۳۶ آغاز و ۱۸۴۱ پایان
۶	بیستون	آمریکا	۱۹۴۸ آغاز و ۱۹۴۹ پایان
۷	پاسارگاد	آمریکا	۱۹۰۵
۸	پاسارگاد	آمریکا	۱۹۲۸
۹	پاسارگاد	ایران	۱۹۴۹
۱۰	پاسارگاد	انگلیس	۱۹۶۱
۱۱	تپه بادهورا	فرانسه	۱۹۳۳
۱۲	تپه جمشیدی	فرانسه	۱۹۳۳
۱۳	تپه حصار	آمریکا	۱۹۳۱ آغاز و ۱۹۳۲ پایان
۱۴	تپه سیالک (سپلک)	فرانسه	۱۹۳۳ آغاز و ۱۹۳۷ پایان
۱۵	تپه گیان	فرانسه	۱۹۳۱ آغاز و ۱۹۳۲ پایان
۱۶	تپه موسیان	فرانسه	۱۹۰۲ آغاز و ۱۹۰۳ پایان
۱۷	تخت جمشید	آلمان	۱۸۷۸
۱۸	تخت جمشید	آمریکا	۱۹۳۱ آغاز و ۱۹۳۹ پایان
۱۹	تخت جمشید	ایران	۱۹۴۰
۲۰	تخت سلیمان	آلمان	۱۹۵۹
۲۱	تل ابلیس	انگلیس	۱۹۳۲ آغاز و ۱۹۳۳ پایان
۲۲	تل باکون	آمریکا	۱۹۳۲
۲۳	تل باکون	ژاپن	۱۹۵۶
۲۴	تل تیموران	بلژیک	۱۹۵۱ آغاز و ۱۹۵۵ پایان
۲۵	تل جاری	بلژیک	۱۹۵۱ آغاز و ۱۹۵۵ پایان
۲۶	تل جاری	ژاپن	۱۹۵۸
۲۷	تل شفا	بلژیک	۱۹۵۱ آغاز و ۱۹۵۵ پایان
۲۸	تل قزبر؟	آمریکا	۱۹۴۸
۲۹	تل قلعه	بلژیک	۱۹۵۱ آغاز و ۱۹۵۵ پایان
۳۰	تنگ پیده	فرانسه	۱۹۴۹
۳۱	تورنگ تپه	آمریکا	۱۹۳۱

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علمی

شماره	محل حفاری و اکتشاف	ملیت *	زمان و موقعیت
۲۱	تورینگنه	فرانسه	۱۹۵۹
۲۲	حرسو هخارک	فرانسه	۱۹۵۸ آغاز و ۱۹۶۰ پایان
۲۴	حشمه علی	آمریکا	۱۹۳۴ آغاز و ۱۹۳۶ پایان
۲۵	جعاستن	آمریکا	۱۹۶۱
۲۶	جعاز نیل	فرانسه	۱۹۳۶
۲۷	جعارتینیل	فرانسه	۱۹۵۱ آغاز و ۱۹۶۲ پایان
۲۸	حسنلو	انگلینس	۱۹۳۶
۲۹	حسنلو	ایران	۱۹۴۷
۳۰	حسنلو	آمریکا	۱۹۵۷
۴۱	رودبار	ایران	۱۹۶۱
۴۲	ری	فرانسه	۱۹۰۵
۴۳	زوبه (زوبه) کردسان	انگلینس	۱۹۴۷
۴۴	سرح دم	آمریکا	۱۹۳۴ آغاز و ۱۹۳۸ پایان
۴۵	شاهسه بزرگ	سوئد	۱۹۳۳
۴۶	توس	انگلینس	۱۸۷۱ آغاز و ۱۸۵۳ پایان
۴۷	توس	فرانسه	۱۸۸۴ آغاز و ۱۸۸۶ پایان
۴۸	توس	فرانسه	۱۸۹۷
۴۹	غار کمر بند	آمریکا	۱۹۴۹ آغاز و ۱۹۵۱ پایان
۵۰	غار هونو	آمریکا	۱۹۵۱
۵۱	قصر ابوسر	آمریکا	۱۹۳۲ آغاز و ۱۹۳۴ پایان
۵۲	گوی نیه	انگلینس	۱۹۴۸
۵۳	مارلیک	ایران	۱۹۶۱
۵۴	مسجد سلیمان	فرانسه	۱۹۴۸
۵۵	مطفه کرمانشاه	آمریکا	۱۹۵۹ آغاز و ۱۹۶۰ پایان
۵۶	نادر علی	فرانسه	۱۹۳۶
۵۷	نخس رسم	آمریکا	۱۹۳۵ آغاز و ۱۹۳۹ پایان
۵۸	همدان	فرانسه	۱۹۱۳
۵۹	هورین (خورون)	ایران	۱۹۵۰
۶۰	هورین (خورون)	بلژیک	۱۹۵۴
۶۱	یاریم ننه	انگلینس	۱۹۶۰
۶۲	یاسک ننه	انگلینس	۱۹۶۰

د - اکتشافات باستان شناسی ایران
(دوره‌های اشکانی و ساسانی)

شماره	محل حفاری و اکتشاف	ملیت	زمان و موقعیت
۱	استخر	آمریکا	۱۹۳۵
۲	ایوان کرخه	فرانسه	۱۹۵۰
۳	بردنشانده	فرانسه	۱۹۴۵
۴	بروم دلك	آلمان	۱۸۷۷
۵	بیستون	فرانسه	۱۹۱۳
۶	بیشاپور	فرانسه	۱۹۳۵ آغاز و ۱۹۴۱ پایان
۷	تاق بستان	فرانسه	۱۸۴۰ آغاز و ۱۸۴۱ پایان
۸	تاق بستان	فرانسه	۱۸۹۶
۹	تاق بستان	آلمان	۱۹۱۰ آغاز و ۱۹۲۰ پایان
۱۰	تپه حصار	آمریکا	۱۹۳۱ آغاز و ۱۹۳۳ پایان
۱۱	تخت سلیمان	آلمان	۱۹۵۹
۱۲	تنگ چک چک	بلژیک	۱۹۵۷
۱۳	تنگ سروک	فرانسه	۱۸۴۱
۱۴	تنگ سروک	انگلیس	۱۹۳۵ آغاز و ۱۹۳۷ پایان
۱۵	تنگ سروک	انگلیس	۱۹۵۲
۱۶	تنگ کرم	انگلیس	۱۹۳۳ آغاز و ۱۹۳۴ پایان
۱۷	جیرفت	آمریکا	۱۹۰۰
۱۸	خوره	ایران	۱۹۵۶
۱۹	دارابگرد	انگلیس	۱۹۳۳ آغاز و ۱۹۳۴ پایان
۲۰	سریل	فرانسه	۱۸۴۰ آغاز و ۱۸۴۱ پایان
۲۱	سریل	فرانسه	۱۸۹۶
۲۲	سریل	آلمان	۱۹۱۰ آغاز و ۱۹۲۰ پایان
۲۳	سرمشهد	آلمان	۱۹۲۹
۲۴	سروستان	فرانسه	۱۸۵۱
۲۵	سروستان	انگلیس	۱۹۳۳ آغاز و ۱۹۳۴ پایان
۲۶	شمی	انگلیس	۱۹۳۵ آغاز و ۱۹۳۶ پایان
۲۷	شوش	فرانسه	۱۸۹۷
۲۸	فیروزآباد	آلمان -	۱۹۲۴
۲۹	فیروزآباد	فرانسه	۱۹۳۳ آغاز و ۱۹۳۴ پایان
۳۰	قصر ابونصر	انگلیس آمریکا	۱۹۳۲ آغاز و ۱۹۳۴ پایان

پژوهشگاه علوم و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع انسانی

۱۸۴۵ آغاز و ۱۸۴۱ پایان	فرانسه	۳۱	فصوشیرین	۳۱
۱۸۹۶	فرانسه	۳۲	قصور شیرین	۳۲
۱۹۱۵ آغاز و ۱۹۲۰ پایان	فرانسه	۳۳	قصور شیرین	۳۳
۱۹۲۵	آلمان	۳۴	کوه خواجه	۳۴
۱۹۶۵	ایتالیا	۳۵	کوه خواجه	۳۵
۱۹۳۱ آغاز و ۱۹۳۳ پایان	آمریکا	۳۶	نریشان	۳۶
۱۸۱۱ آغاز و ۱۸۱۲ پایان	انگلیس	۳۷	نقش رجب	۳۷
۱۸۱۱ آغاز و ۱۸۱۸ پایان	انگلیس	۳۸	نقش رستم	۳۸
۱۹۳۳ آغاز و ۱۹۳۹ پایان	آمریکا	۳۹	نقش رستم	۳۹
۱۸۸۵	انگلیس	۴۰	نورآباد	۴۰
۱۹۳۴ آغاز و ۱۹۳۶ پایان	آمریکا	۴۱	نیشابور	۴۱

هـ - مأموریت گروه‌های ایرانی و خارجی

شماره	کشور	تعداد مأموریت	
		جمع	اشکانی و ساسانی
			قبل از تاریخ ماد و هخامنشی
۱	فرانسه	۱۷	۱۵
۲	ایالات متحده آمریکا	۱۹	۷
۳	انگلستان	۱۰	۱۰
۴	آلمان	۲	۷
۵	ایران	۷	۱
۶	بلژیک	۵	۱
۷	ژاپن	۲	—
۸	سوئد	۱	—
۹	ایتالیا	—	۱
جمع	ایران	۷	۱
کل	کشورهای خارجی	۵۶	۴۱

جدول فعالیت‌های باستان‌شناسی از سال ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۵ در قسمت آخر این بخش آمده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 مهتاب جامع علوم انسانی